

УДК 821.161.2'06

Вісич О. А.,
аспірант кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Леся Українка і Елізабет Бравнінг

*Роботу виконано на кафедрі
теорії літератури та зарубіжної літератури
ВНУ імені Лесі Українки*

У статті проаналізовано типологічні паралелі творчості Лесі Українки і англійської поетеси Елізабет Бравнінг, що виявляються у суголосних мотивах і образах. Простежено біографічні перегуки. Доведено схожість пізнього англійського романтизму та українського неоромантизму.

Ключові слова: Леся Українка, Елізабет Бравнінг, романтизм, неоромантизм, біографія.

Вісич А. А. Леся Українка и Элизабет Бравнинг. В статье проанализировано типологические паралели творчества Леси Украинки и английской поэтессы Элизабет Бравнинг, которые проявляются в созвучных мотивах и образах. Прослежено биографические сходства. Доведено похожесть позднего английского романтизма и украинского неоромантизма.

Ключевые слова: Леся Украинка, Элизабет Бравнинг, романтизм, неоромантизм, биография.

Visych O. A. Lesya Ukrainka and Elithabeth Bravninh. In this article are analyzed the typological parallels of Lesya Ukrainka's creativity and english poet Elithabeth Bravninh, that detected in consonant motifs and images. Are retraced the biographical perehuky. The similarity of late english romanicism and ukrainian neoromanticism.

Key words: Lesya Ukrainka, Elithabeth Bravninh, romanticism, neoromanticism, biography.

Постановка проблеми. Унікальна обізнаність Лесі Українки в здобутках європейської літератури ХІХ – початку ХХ ст. вже давно перебуває в полі зору дослідників творчості

письменниці. Мусимо визнати, що в середовищі тогочасних українських письменників відчувався тотальний брак освіченості, на який неодноразово звертали увагу критики і навіть самі літератори. Наприклад, Євген Маланюк відзначав, “що Олесь не мав *набутого* літературного смаку...але... мав *природний* (курсив наш – О. В.) мистецький смак...” [3, 332]. Пізніше Оксана Лятуринська з прикрістю підкреслювала, що Уласові Самчукові не вистачає “широкого ознайомлення з загальним мистецтвом і його проблемами” [7, 238]. Подібні висловлювання можна знайти про цілий ряд талановитих вітчизняних авторів.

На цьому фоні особливо яскраво освіченістю та ерудованістю виділяється Леся Українка. Оволодівши багатьма мовами, поетеса розширювала коло свого читання різноманітними творами іноземних авторів в оригіналі, що так чи інакше впливало на формування її власного стилю. Серед багатьох світових літератур важливе місце в лектурі Лесі Українки посідає англійське письменство. Англійську мову в молоді роки вона вивчала дуже сумлінно, долаючи труднощі і перепони, які заважали її наміру. Стимулом для неї стала гостра потреба у знавцях англійської для перекладацького проекту “Плеяди”. У листі до Драгоманова Леся Українка зізнається: “Бувши в Одесі, я хотіла учитись по-англійськи і навіть вже знайшла собі учительку, але той проклятий масаж усе мені перебив. Тепер прийдеться учитись самій, хоч се і трудно” [6, X, 45]. Проте письменниця мала цілеспрямовану та наполегливу натуру і вже невдовзі писала дядькові: “Будьте певні, що я В а м не покину англійської мови, не на те я її вчилась, щоб так хутко покинути. Я куплю собі словаря і книжок та так нашпигуюся за літо, що хоч в Англію і то не страшно” [6, X, 228]. Пізніше вчителька Лесі Українки Новерн-Копейкіна хвалила Ользі Косач старанність і рідкісні здібності її старшої сестри, оскільки та “добре за три місяці вже говорила і все знала по-англійськи” [2, 72].

Найкращим способом вивчити мову Лесі Українки вважала читання. В. Шекспір, Д.-Г. Байрон, П.-Б. Шеллі, Роберт Бернс, Джонатан Свіфт, Вальтер Скотт – це неповний перелік англійських авторів, які цікавили письменницю. Слід зазначити, що непоодинокі дослідження англійської лектури письменниці часто оминали тексти Елізабет Баррет-Бравнінг, поетеси, що стала легендою, перетворивши своє життя у поезію. Завдання цієї статті – простежити суголосність життєвого досвіду та своєрідне відлуння мотивів та образів англійської поетеси в доробку Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. Відомості про інтерес української поетеси до творчості Елізабет Бравнінг знаходимо в її епістолярії. Взимку 1898 року Леся Українка проживала в Ялті, звідки повідомляла в листі до матері: “... купила собі вірші Елізабет Браунінг (по-англійськи), – давно інтересуюсь сею поетесою, та тільки “случая підходящого” не було купити її твори” [6, XI, 17]. Саме тоді Леся Українка працювала над своєю першою драмою “Іфігенія в Тавриді”, причину нон-фініто якої і досі не з’ясовано, хоча сама авторка пояснює її таким чином: “«Іфегенія» чогось спинилась тим часом, певно того, що в мене читання прибуло...” [6, XI, 17]. Томик Елізабет Бравнінг і пізніше не втратив цінності для Лесі Українки та зберігся в її бібліотеці. Зараз збірка “A selection from the poetry of Elisabet Barrett Browning” (Copyright edition. With the portrait of the author Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1872) знаходиться у відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР (ф. 2, № 1313).

Елізабет Баррет-Бравнінг (1806–1861) – англійська поетеса, вельми популярна свого часу, про яку Оскар Вайльд відзивався, як про єдину велику письменницю, що Англія подарувала світові, порівнюючи її з Сапфо. Історія її життя та кохання стали основою багатьох літературних сюжетів та біографічних нарисів, серед яких чи не найбільшу популярність отримали “Дві великі англійські письменниці” Пітера Бейні та “Флаш” Вірджинії. До речі, можна припустити, що

перша книга, видана за життя Лесі Українки (1891), могла привернути її увагу.

У біографії Елізабет Бравнінг знаходимо чимало фактів, схожих з життєписом і творчістю Лесі Українки. Англійська письменниця отримала домашню освіту, володіла давньогрецькою, французькою і латинською мовами, займалася перекладами. Творчий шлях почала в 13 років з епічної поеми “Марафонська битва”, у 18 років написала філософську поему “Нарис про розум”. Особливе визнання отримав її віршований роман “Аврора Лі”, присвячений темі рівноправності жінки.

В Україні Е. Бравнінг знають тільки номінально. Її ім’я в літературних енциклопедіях супроводжується скупими біографічними довідками, увага акцентується переважно на громадянській ліриці. До сьогодні переклади її поезії українською мовою були майже відсутні. Як правило, поодинокі згадується Павло Грабовський, котрий насправді зробив маловартісний з художнього боку переклад одного відомого вірша – “Плач дітей” (в українському варіанті – “В чистім полі на роздоллі”), що нерідко зіставляють із російським переспівом того самого твору М. Некрасова. Переклад П. Грабовського був опублікований у часописі “Зоря” 1897 року, і, безсумнівно, Леся Українка мала змогу його прочитати. У ХХ столітті до творчості Елізабет Бравнінг як перекладач звертався Михайло Орест, який зумів точніше передати її самобутній стиль. Наприкінці ХХ століття в періодичних виданнях опубліковані переклади “Сонетів з португальської” Віктора Марача [1], що з 2006 року є загальнодоступними на сайті “Поетичні майстерні”.

На думку деяких літературознавців, Англія ніколи не народжувала поетеси подібного рівня [5, 73]. Але не менше враження Елізабет Бравнінг справляла і своїм надзвичайно романтичним життям. Як справедливо зауважила Соломія Павличко, “вплив самого образу англійської поетеси [...] набагато сильніший, ніж вплив її віршів” [5, 124]. Через тривалу недугу вона вела затворницький спосіб життя. Однак це не завадило заочно закохатися в неї молодому поетові-романтику

Роберту Бравнінгу, що побачив у її творчості “філософські і класичні пізнання, а також такі близькі йому палкість і схильність до смутних натяків-роздумів” [4, 226]. Пристрасть майбутнього чоловіка врятувала Елізабет Баррет від лабет смерті і спонукала до створення шедеврів інтимної лірики “Сонети з португальської”. За словами Андре Моруа, “сонети були прості і прекрасні. Їх зміст чудово вкладався в строгу форму. Етапи любові посідали належне місце в поетичній архітектурі” [4, 230]. Вони відкрили читачеві справжнього майстра любовної лірики в авторці, що раніше була відома скоріше інтерпретаціями соціальних мотивів.

Кілька моментів, що були характерними як для Лесі Українки, так і для Елізабет Бравнінг, відразу впадають в око: випробування сили духу хворобами, вірність демократичним переконанням, пізнє одруження з чоловіками, значно молодшими за них. Але поетичні паралелі слід шукати не лише у співзвучному, але і в діаметрально протилежному. Наприклад, свої найкращі інтимні вірші Леся Українка присвятила Сергію Мержинському, для якого вона стала опорою перед невідвортною смертю. І написані вони були не в час подружньої ейфорії, а в час болісного прощання. Цікаво, що обидві авторки намагалися приховати від читача своє кохання: Елізабет Бравнінг вдалася до містифікаційного перекладу, а Леся Українка за життя майже не друкувала вірші, сповнених інтимного одкровення.

Своєрідне відлуння певних образів у доробку Елізабет Бравнінг та Лесі Українки свідчить, що вони мали чимало спільного у світосприйнятті і вдавалися до суголосних естетичних кодів. Обоє письменниць ріднять поетичні рефлексії на тему мистецтва, вони охоче використовують у своїх творах міфологеми прадавніх культур. У вірші “A Musical Instrument” Елізабет Бравнінг підкреслює діонісійську натуру музики, що, народжена Паном, руйнує природу навколо:

Sweet, sweet, sweet, O Pan!

Piercing sweet by the river!

*Blinding sweet, O great god Pan!
The sun on the hill forgot to die,
And the lilies revived, and the dragon-fly
Came back to dream on the river* [9].*

Цей мотив перегукується з текстом драми-феєрії Лесі Українки “Лісова пісня”. Згадаймо слова Мавки: “Як солодко грає, як серденько крає...” Однак, лірична героїня поезії Елізабет Бравнінг все ж надає перевагу спокою природи перед хаосом мистецтва:

*Yet half a beast is the great god Pan,
To laugh as he sits by the river,
Making a poet out of a man:
The true gods sigh for the cost and pain, –
For the reed which grows nevermore again
As a reed with the reeds in the river** [9].*

Головна героїня драми Лесі Українки також тяжко переживає через недбале ставлення до законів життя лісу. Однак, набувши чимало людських якостей, вона починає понад усе цінувати вірність мистецтву.

Варто зазначити, що тема емансипації, розкрита Бравнінг в романі у віршах “Аврора Лі”, була цікава і Лесі Українці, котра пильно стежила за загальноєвропейськими тенденціями, що засвідчує, зокрема, її стаття “Новые перспективы и старые тени” («Новая женщина» западноевропейской беллетристики”.

Чимало паралелей простежується і в інтимній ліриці письменниці. Залежність від кохання і водночас бажання

* Сладостно, сладостно, сладостно, Пан!

Стелется трель у реки!

Сладостно млеть нам, великий Пан!

И солнца лучи погаснут забыли,

Лилии ожили, стрекозьи крылья

Снова трепещут у самой реки. (Переклад О. Паріна).

** Но зверь по природе великий Пан,

Хохочущий у реки,

Хоть людям дар песен от Пана дан:

Истинный бог, он тем и велик,

Что жалеет сорванный этот тростник,

Которому век не шуршать у реки. (Переклад О. Паріна).

контролювати коханого переливається в поезії Е. Браунінг в образ виноградної лози, що в'ється навкруг дерева:

*I think of thee! – my thoughts do twine and bud
About thee, as wild vines, about a tree* [8].*

У Лесі Українки теж з'являється образ повзучої рослини:

*Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти
Так міцно, щільно, і закрить од світа [6, I, 260].*

Зі свого боку, Браунінг також асоціює себе з плющем (що був такий близький натурі Лесі Українки) у сонеті 44 “Beloved, thou hast brought me many flowers”, який нагадує відомий вірш української поетеси “Квіток, квіток, як можна більше квітів”.

Обидві авторки віддавали данину листам, що є важливим атрибутом спілкування закоханих, знову і знову повертаючись до них та наділяючи особливими властивостями силою своєї фантазії. Порівняймо:

*My letters – all dead paper, mute and white!
And yet they seem alive and quivering** [8]*

Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами... [6, I, 257].

Висновки. Отже, творчість Лесі Українки та Елізабет Браунінг містить чимало суголосних мотивів та образів, хоч їхні вірші народжувалися в протилежних умовах: очікування щастя і втрати його. Порівняння доробку обох поетес переконливо показує, як тісно змикаються пізній англійський романтизм та український неоромантизм.

Література

1. Браунінг Елізабет Баррет. Португальські сонети / Е.-Б. Браунінг [пер. В. Марач] // Всесвіт. – 2006. – № 1. – С. 99–105.
2. Листи так довго йдуть... Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі / [упоряд. С. О. Кочерга ; ред. І. Чабан]. – К. : Вид. центр “Просвіта”, 2003. – 308 с.

*Ти – дум моїх володар: обвивають

Тебе, мов грушу дикий виноград. (Переклад В. Марача).

** Папір німий – листи мої зжовтілі!

Та знов вони для мене ожили... (Переклад В. Марача).

3. Маланюк Є. Ф. Книга спостережень / Євген Маланюк. – Торонто, Канада : Гомін України, 1962. – 525 с.
4. Моруа А. Роберт и Элизабет Браунинг [Текст] / Андре Моруа // Иностранная литература. – 2002. – № 5. – С. 222–237.
5. Павличко С. Д. Зарубіжна література: Дослідження та критичні статті / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 559 с.
6. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1975–1979.
7. Цит. за кн. : Салига Т. Ю. Високе світло : Літ.-крит. студії / Т. Ю. Салига. – Львів : Каменяр, 1994. – 270 с.
8. Barret Browning Elizabeth [Електронний ресурс] // http://members.tripod.com/poetry_pearls/ePoets/BrowningE.htm
9. Poem by Elizabeth Browning [Електронний ресурс] // <http://www.poemhunter.com/poem/a-musical-instrument>.

УДК 883 У-1.06

Вісич О. А.,
аспірант кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Нон-фініто в текстах Лесі Українки та Герхарда Гауптмана

*Роботу виконано на кафедрі
теорії літератури та зарубіжної літератури
ВНУ імені Лесі Українки*

У статті аналізується інтерпретація феномену незавершеного в доробку Лесі Українки та Герхарда Гауптмана. На основі текстів двох письменників простежується тенденція формування модерного типу художнього мислення – нон-фініто.

Ключові слова: незавершене, нон-фініто, творчий процес, тип творчості.